

Плескач Б. В., Уркаев В. С. Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам / Б.В. Плескач, В.С. Уркаев // Актуальні проблеми психології. Том.3.: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 13. – Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, Вінниця; Видавець ФОП Рогальська І.О, 2017. – С. 74 – 91.

## СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНОЇ ДОПОМОГИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ

**Плескач Б. В. , Уркаєв В. С. Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам.**

У статті представлено результати дослідження впливу ідентифікації «клієнт - психотерапевт», яка є складовою психотерапевтичних процесів, на розвиток української ідентичності у внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та на сприйняття ними представників української спільноти. Окремо досліджувався вплив соціокультурних атитюдів у ВПО на особливості їх соціокультурної адаптації. Показано, що процеси ідентифікації «клієнт - психотерапевт» сприяють розвитку у ВПО української ідентичності. Проте, не знайдено зв'язку між присутністю української ідентичності та типом соціокультурної адаптації. Показано, що психотерапевтичні стосунки позитивно впливають на адаптацію ВПО. Так, особи з ідентифікацією «клієнт - психотерапевт» більш довірливо сприймають представників українського населення, більш схильні до соціокультурної стратегії «асиміляція», виявляють готовність приєднатись до українського соціуму. Виявлено, що соціокультурні атитюди стосовно «типового українця» впливають на соціокультурну адаптації ВПО. Так, образ українця як активного та ініціативного утруднював соціокультурну адаптацію за типом «інтеграція». Сприйняття ВПО української етнічної групи як «компетентної» сприяє соціокультурній адаптації за типом інтеграції та зменшує частоту використання стратегії «сепаратизм». Виявлено, що сприйняття «типового українця» як автономного пов'язано з адаптацією ВПО за типом «маргіналізація» та не сприяє формуванню української ідентичності. Надані рекомендації для ЗМІ щодо формування образу українця, який би сприяв кращій адаптації ВПО.

*Ключові слова:* соціокультурна ідентифікація, ідентифікація «клієнт - психотерапевт», внутрішньо переміщені особи (ВПО), соціокультурні атитюди, соціокультурна адаптація.

**Плескач Б. В., Уркаев В. С. Социально-психологические аспекты психотерапевтической помощи внутренне перемещенным лицам.**

В статье представлены результаты исследования влияния идентификации «клиент-психотерапевт», которая является составной психотерапевтических процессов, на развитие украинской идентичности во внутренне перемещенных лиц (ВПЛ) и на восприятие ими представителей украинского общества. Отдельно исследовалось влияние социокультурных аттитюдов в ВПО особенности их социокультурной адаптации. Показано, что процессы идентификации «клиент-психотерапевт» способствуют развитию у ВПО украинской идентичности. Однако не найдено связи между присутствием украинской идентичности и типом социокультурной адаптации. Показано, что психотерапевтические отношения положительно влияют на адаптацию ВПО. Так, лица с идентификацией «клиент- психотерапевт» более доверчиво воспринимают представителей украинского населения, больше склонны к социокультурной стратегии «ассимиляция», проявляют готовность присоединиться к украинскому социуму. Выявлено, что социокультурные аттитюды относительно «типичного украинца» влияют на социокультурную адаптацию ВПО. Так, образ украинца как активного и инициативного затруднял социокультурную адаптацию по типу «интеграция». Восприятие ВПО украинской этнической группы как «компетентного» способствует социокультурной адаптации по типу интеграции и уменьшает частоту использования стратегии «сепаратизм». Выявлено, что восприятие «типичного Украинский» как автономного связано с адаптацией ВПО по типу «маргинализация» и не способствует формированию украинской идентичности. Даны рекомендации для СМИ по формированию образа украинском, который бы способствовал лучшей адаптации ВПО.

*Ключевые слова:* социокультурная идентификация, идентификация «клиент-психотерапевт», внутренне перемещенные лица (ВПЛ), социокультурные аттитюды, социокультурная адаптация.

**Постановка проблеми.** Стратегічне завдання психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам

(ВПО) полягає в покращенні їх соціально-психологічної адаптації в новому місці проживання. Під час консультації психотерапевт працює як з травматизацією пов'язаною з причиною зміни місця проживання, так і з вторинним стресом, пов'язаним з пристосуванням до нового соціально-культурного оточення [6].

По причині активного інформаційного протистоянням суб'єктивне сприйняття ВПО (зі східних областей України та автономної республіки Крим) української етнічної групи може бути викривленим, мати негативне забарвлення, що негативно відображається на процесі адаптації та своєрідно проявляється в психотерапевтичних стосунках.

**Метою** дослідження є вивчення суб'єктивного сприйняття ВПО української етнічної групи, сприйняття психотерапевта як представника української етнічної групи в їх впливі на психотерапевтичні стосунки, власну ідентичність, особливості адаптації в новому середовищі проживання.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналіз форми надання інформації та її змісту в російськомовних ЗМІ показує, що ця інформація сприяє формуванню негативного сприйняття влади та її структур в Україні [2]. У відповідь, українські ЗМІ, надають інформацію з великим вмістом так званої «мови ворожнечі» (висловів, які загострюють суспільні протиріччя: міжетнічні, релігійні, політичні) в бік Росії та мешканців тимчасово окупованих територій [4]. Отже, по причині інформаційної війни ВПО можуть мати упереджене ставлення до україномовного місцевого населення. Крім того, місцеве населення може стереотипно сприймати ВПО. Наприклад, Т. Л. Нагорняк зазначає, що частина місцевого населення має в свідомості наступний соціальний портрет мігранта — «російськомовний сепаратист, що голосує за представників «Опозиційного блоку» і слухає Кобзона» [5, с. 39]. Така ситуація істотно ускладнює адаптацію ВПО оскільки створює перешкоди на шляху виникнення приналежності переселеної особи до українського суспільства. В нашому дослідженні ми розглянемо лише соціально-психологічну складову цих перешкод, яка проявляється під час надання ВПО психотерапевтичної допомоги.

В сучасних дослідженнях процес входження особи в нове культурне середовище вивчається в соціально-психологічній методології та розуміється як процеси ідентифікації з певними

групами (соціальними, етнічними, професійними). Адаптацію ВПО на новій території проживання ми розглядаємо як соціокультурну, оскільки види ідентичності у осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, в прикордонних зонах та на основній території України — істотно розрізняються [3].

В залежності від того як в індивідуальному психологічному просторі людини поєднуються її рідна та нова культурні ідентичності розрізняються стратегії адаптації: інтеграція, асиміляція, сепаратизм та маргіналізація [9]. Стратегія інтеграції означає здатність зберігати базові основи рідної культури та засвоювати цінності та зразки поведінки нової. Асиміляція являє собою відмову від рідної культури та активне засвоєння нової культурної ідентичності, її норм та цінностей. Сепаратизм є збереженням старої культурної ідентичності при відкиданні будь яких взаємодій з новою культурою. Маргіналізацію слід розуміти як руйнування ідентифікації з рідною культурою (під впливом представників нової культури), яке об'єднується з неможливістю прийняти нову культуру (через дискримінацію її представниками).

Таким чином, успішність адаптації пов'язана зі здатністю особи (в нашому випадку ВПО), відносити себе (категоризувати та ідентифікувати) до певної соціальної групи, приймати для себе певні атрибути та розділяти їх з новою для себе соціальною групою (демонструючи в такий спосіб свою приналежність до групи та відчуваючи себе приналежним). Іншою можливістю індивідуальної адаптації є збереження вже існуючої ідентичності при вмінні налагоджувати та підтримувати зв'язки з представниками нового середовища.

Проте, мало дослідженим залишається вплив сприйняття української етнічної групи на особливості ідентифікації себе як українця та соціокультурну адаптацію у ВПО.

Оскільки об'єктом нашого дослідження виступили ВПО, які отримували психотерапевтичну допомогу, слід також враховувати механізми за допомогою яких психотерапія сприяє соціокультурній адаптації. Згідно висловлювання Г. У. Солдатової психотерапевт в роботі з мігрантами виступає як посередник між різними культурами, чи більш точно, при роботі з ВПО, між різними соціокультурними середовищами [6, с. 4]. В цьому аспекті ми розуміємо простір психотерапії як своєрідну лабораторію, в якій

ВПО може взаємодіяти з новою соціокультурною дійсністю, представником якої є психотерапевт. Психологічні процеси які виникають в психотерапії, такі як міжособистісна ідентифікація клієнта з психотерапевтом, відіграють важливе значення в розвитку психотерапевтичних стосунків та в певній мірі дозволяють створювати ідентифікації з психотерапевтом як представниками нової соціокультурної дійсності.

В якості гіпотез, ми допускаємо, що:

1. сприйняття психотерапевта як представника української спільноти та процеси ідентифікації клієнта з психотерапевтом позитивно впливають на розвиток української культурної ідентичності у ВПО;
2. чим більшою є ідентифікація ВПО з українцем тим кращою є його соціокультурна адаптація;
3. в сприйнятті ВПО української етнічної групи присутні особливості (які потрібно розкрити) котрі негативно впливають на: сприйняття психотерапевта, здатність до міжособистісної ідентифікації ВПО з психотерапевтом, самоідентифікацію ВПО з українською етнічною групою, соціокультурну адаптацію.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Виходячи з гіпотез були обрані наступні методи дослідження:

1. Диференціал психосоціального розвитку В. А. Іл'їна. Учасникам дослідження пропонувалось оцінити себе, свого психотерапевта та типового українця на трьох окремих бланках методики В. А. Іл'їна (методика передбачає оцінку в системі координат із 30 антонімів). Отримані дані дозволяють:

а) охарактеризувати суб'єктивне сприйняття типового українця (української етнічної групи) та психотерапевта, здійснити діагностику проходження стадій психосоціального розвитку у ВПО. Оскільки, використання психосемантичних методів при вивченні етнічних стереотипів є відомий методологічний прийом, вважаємо, що використання методики В. А. Іл'їна для вивчення суб'єктивного сприйняття української етнічної групи є надійним та валідним методом [7];

б) оцінити міру в якій: психотерапевт сприймається в свідомості ВПО як типовий українець, клієнт з числа ВПО ідентифікує себе з психотерапевтом, клієнт ідентифікує себе з типовим українцем. Ці дані доступні на основі обчислення міри

схожості відповідей при оцінюванні суб'єктом самого себе та інших (психотерапевта, типового українця), за алгоритмом, запропонованим Т. С. Барановою [1, с. 75]. Цей метод активно використовується для вивчення соціальної ідентичності і для оцінки міри ідентифікації. Згідно з формулою такого розрахунку, максимальна ідентифікація складає 1 бал, максимальна відмінність 121 балів.

2. Методика семантичний диференціал в модифікації Т. С. Баранової. Кожному учаснику дослідження пропонувалось заповнити два бланки методики. В першому бланку потрібно було оцінити себе, в другому психотерапевта. Методика застосовувалась для вивчення особливостей стосунку «клієнт - психотерапевт». Як і в попередньому випадку на основі методики оцінувалась міра ідентифікації клієнта з психотерапевтом на основі використання алгоритму Т. С. Баранової.

3. Методика соціокультурної адаптації Дж. Беррі [8]. Запитання методики були адаптовані для того щоб здійснювати оцінку адаптації російськомовних ВПО до місцевого україномовного населення. Застосування методики дозволяє оцінити стратегію соціокультурної адаптації ВПО.

*Вибірка та процедура дослідження.* Клієнтам з числа ВПО (вибірка складала 50 осіб) пропонувалось взяти участь у дослідженні якості надання психотерапевтичних послуг. Дослідження проводилось на базі Кризового центру медико-психологічної допомоги Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України та на базі Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця).

*Результати дослідження.* В таблиці 1 представлені кореляційні взаємозв'язки між нормованими значеннями (нормування методом розбиття на квартилі) наступних змінних: 1) назва «ukr\_psu», означає сприйняття психотерапевта як представника української етнічної групи, оцінена на основі близькості оцінок психотерапевта та типового українця, метод діагностики В. А. Іл'їна (чим вище значення тим більше психолог схожий на типового українця); 2) назва «ident\_K\_P\_cd», означає ступінь міжособистісної ідентифікації клієнта з психотерапевтом, оцінена на основі близькості самооцінок та оцінки психотерапевта, метод діагностики семантичний диференціал Т. С. Баранової (чим

вище значення тим більша ідентифікація клієнта з психотерапевтом); 3) назва «ident\_K\_P\_sp» означає ступінь міжособистісної ідентифікації клієнта з психотерапевтом, оцінена на основі близькості самооцінок та оцінки психотерапевта, метод діагностики диференціал психосоціального розвитку В. А. Іл'їна (чим вище значення тим більша ідентифікація клієнта з психотерапевтом); 4) назва «Iamukr» означає ступінь ідентифікації себе з українською етнічною групою, оцінена на основі близькості самооцінок та оцінок типового українця, метод діагностики диференціал психосоціального розвитку В. А. Іл'їна (чим вище значення тим вираженою є українська ідентичність).

*Таблиця 1*

**Кореляційні взаємозв'язки між сприйняттям психолога як українця, міжособистісною ідентифікацією «клієнт-психотерапевт» та українською ідентичністю**

Умовні позначення змінних	Умовні позначення змінних		
	Ident_K_P_cd	Ident_K_P_sp	Iamukr
ukr_psy	R = 0,403; p < 0,01	R = 0,396; p < 0,01	R = 0,361; p < 0,05
Ident_K_P_cd	-	R = 0,475; p < 0,001	R = 0,416; p < 0,01
Ident_K_P_sp		-	R = 0,805; p < 0,001

Як видно з таблиці 1, всі чотири змінні тісно взаємозв'язані. Сприйняття психолога як українця та вираженість міжособистісної ідентифікації «клієнт-психотерапевт» сприяють тому, що ВПО починають відчувати себе українцями (ідентифікують себе як представники української етнічної групи). Принципово важливе значення в цих взаємозв'язках відіграють процеси ідентифікації клієнта з психотерапевтом. Так, якщо в обстеженій вибірці залишити лише осіб з низьким рівнем ідентифікації «клієнт- психотерапевт» кореляції між всіма змінними, що наведені в табл.1, зникають (за винятком кореляції між двома відмінними методами оцінки ідентифікації «клієнт-психотерапевт»).



Аналіз взаємозв'язків між особливостями психосоціального розвитку «типового українця» (як вони суб'єктивно сприймаються ВПО) та сприйняттям психотерапевта як представника української спільноти виявив закономірність — чим більш благополучним за теорією Е. Еріксона сприймається типовий українець, тим більше психотерапевт його нагадує (див. табл. 2). І навпаки, чим менш благополучним є типовий українець — тим більше психотерапевт відрізняється від українця.

Таблиця 2

**Кореляції між особливостями сприйняттям психотерапевта, як представника української спільноти та типового українця**

Сприйняття психотерапевта як представника української спільноти	Сприйняття «типового українця» у ВПО за стадіями психосоціального розвитку				
	Довіра	Автономія	Ініціатива	Компетентність	Ідентичність
Ukr_psy	R = 0,358; p < 0,05	R = 0,48; p < 0,01	R = 0,361; p < 0,05	R = 0,615; p < 0,01	R = 0,604; p < 0,01

Знайдені закономірності показують, що в обстеженій вибірці ВПО, які отримували психотерапію, досліджувати вплив атитюдів стосовно української культурної групи на формування української ідентичності можливо лише з врахуванням фактору ідентифікації «клієнт - психотерапевт».

Тому, обстежену вибірку ВПО ми розділили на групи: 1) ВПО які сформували ідентифікації «клієнт-психотерапевт» та 2) особи, які не ідентифікуються з психотерапевтом. В якості змінної для розбиття вибірки на дві групи ми обрали семантичний диференціал за Т. С. Барановою. Особи, які за ступенем

ідентифікації з психотерапевтом знаходились в двох нижніх квартилях (менше 10,67 балів) вважались такими, що сформуvalи ідентифікацію з психотерапевтом. Відповідно, ВПО зі значенням за змінною  $ident\_K\_P\_cd$  вище 10,67 — розумілись як такі, які не ідентифікували себе з психотерапевтом.

Серед ВПО, які сформуvalи ідентифікацію «клієнт - психотерапевт» сприйняття типового українця як «автономного» негативно впливало на формування української самоідентифікації ( $R = - 0,501$ ;  $p < 0,05$ ). Тобто, чим виразніше типовий українець сприймався як самостійний, здатний до власного вибору та побудови свого майбутнього тим важче ВПО було ідентифікуватись з ним. Можливе пояснення полягає в сприйнятті істотної культурної відмінності за фактором «колективізм - індивідуалізм», що сприяє відчуттю базової невідповідності власної ідентичності та ідентичності представників місцевого населення.

Для групи осіб, які не сформуvalи ідентифікацію з психотерапевтом вплив етнокультурних атитюдів на рівень сформованості української ідентичності був недостовірний.

Вивчення взаємозв'язків між українською ідентичністю ВПО та типом соціокультурної адаптації не виявило існування достовірних кореляцій, за винятком кореляційної тенденції з вибором стратегії адаптації за типом «асиміляція» ( $R = 0,281$ ;  $p = 0,068$ ). Виявлена кореляційна тенденція свідчить, що серед осіб, які дуже слабо ідентифікують себе з українською етнічною групою (четвертий квартиль, за рівнем відмінності між сприйняттям себе та типового українця) дещо рідше зустрічається стратегія асиміляції.

Дослідження впливу етнокультурних атитюдів на стратегію адаптації ВПО здійснювалось на загальній вибірці. Отримані кореляційні зв'язки показують, що сприйняття «типового українця» як «ініціативного» негативно впливає на застосування стратегії адаптації за типом «інтеграція» ( $R = - 0,460$ ;  $p < 0,01$ ). Тобто, чим більше представники української етнічної групи сприймаються як амбіційні та цілеспрямовані тим рідше ВПО намагаються адаптуватись до нових умов проживання, зберігаючи при цьому базис колишньої соціокультурної ідентичності. Виявлену закономірність, можна зрозуміти так, що при високій цілеспрямованості представників українського населення збереження основ колишньої культурної ідентичності може відчуватись небезпечною, що

призводить до відмови від неї. Друге пояснення полягає в тому, що образ нового соціокультурного середовища сприймається непривабливо та не викликає бажання входження в нову культуру. Оскільки, стратегія інтеграції розуміється нами як найбільш здорова в психологічному відношенні, сприйняття представників української спільноти як занадто ініціативних має негативне значення.

Інші виявлені закономірності стосуються сприйняття представників української культурної групи як «компетентних». Виявлено, що сприйняття «типового українця» як компетентного захищає від застосування стратегії адаптації за типом «сепаратизм» ( $R = -0,329$ ;  $p < 0,05$ ) та на рівні кореляційної тенденції сприяє вибору стратегії «інтеграція» ( $R = 0,289$ ;  $p = 0,056$ ). Виявлену закономірність можна пояснити тим, що відчуття представників нового українського середовища як професіоналів в своїй справі сприяє розвитку професійних зв'язків у ВПО з представниками місцевого населення, утворення професійних контактів сприяє гармонійному синтезу нової ідентичності з ознаками колишньої та нової культур. Ця інтерпретація найбільше підходить для ВПО, які навчаються та працюють у Донецького національного університету імені Василя Стуса, який в теперішній час знаходиться у м. Вінниця.

Також, ми вирішили дослідити, вплив етнокультурних атитюдів у ВПО на тип соціокультурної адаптації в залежності від того, чи сформована ідентифікація «клієнт - психотерапевт». Спосіб розділення вибірки був такий самий як і в випадку описаному вище. На нашу думку, присутність такої ідентифікації в більшості випадків пов'язана із сформованими допомагаючими терапевтичними стосунками, що позитивно відображається на психологічному стані, підвищує адаптивні можливості. Крім того, виходячи і наших теоретичних припущень та отриманих даних, ідентифікація «клієнт - психотерапевт» сприяє кращому розумінню нового соціокультурного середовища.

В цілому, виявлені кореляції нагадують закономірності встановлені для загальної вибірки. Так, у ВПО, які не сформували ідентифікації з психотерапевтом, сприйняття «типового українця» як ініціативного негативно впливало на вибір стратегії адаптації за типом «інтеграція» ( $R = -0,457$ ;  $p < 0,05$ ). Проте, зникає позитивний вплив сприйняття української етнічної групи як «компетентної» на

захист від застосування стратегії адаптації за типом «сепаратизм». На рівні кореляційної тенденції, сприйняття «типового українця» як компетентного продовжувало впливати на вибір стратегії адаптації за типом «інтеграція» ( $R = 0,384$ ;  $p = 0,070$ ).

Для групи ВПО, які сформували ідентифікацію «клієнт - психотерапевт» було отримано наступні закономірності. Сприйняття української етнічної групи як такої, що викликає довіру на рівні кореляційної тенденції захищає від вибору стратегії за типом «сепаратизм» ( $R = - 0,440$ ;  $p = 0,052$ ). Отримані дані можна зрозуміти, що психотерапевтичний контакт сприяє розумінню представників нового соціокультурного середовища як сповнених надій в досягненні своїх задумів, таких, що викликають довіру.

Встановлено, що сприйняття «типового українця» як автономного (самостійного, діючого на власний розсуд) на рівні кореляційної тенденції було пов'язано зі стратегією адаптації за типом «маргіналізація» ( $R = 0,424$ ;  $p = 0,062$ ). Вище, нами обговорювалась кореляція, що серед ВПО із сформованою ідентифікацією «клієнт - психотерапевт» сприйняття представників українського етносу як автономних негативно впливає на формування української ідентичності. Виявлені взаємозв'язки можна зрозуміти, що на ВПО, які хочуть адаптуватись до нового соціокультурного середовища (на що вказує присутність ідентифікації «клієнт - психотерапевт») негативно впливає самостійність місцевого населення. Очевидно, в цьому випадку, якість автономності виступає як самодостатність, неготовність до кооперації, взаємодії. Можна допустити, що в таких випадках ВПО відчують себе не потрібними, що негативно впливає на входження в нову культуру (не формується українська ідентичність, зростає маргіналізація).

Як і в загальній групі, сприйняття «типового українця» як ініціативного негативно впливає на здатність ВПО адаптуватись по типу «інтеграція» ( $R = - 0,473$ ;  $p < 0,05$ ).

Цікавим видається те, що у ВПО із сформованою ідентифікацією «клієнт - психотерапевт», сприйняття представника українського етносу як компетентного негативно впливає на використання стратегії «інтеграція» ( $R = - 0,469$ ;  $p < 0,05$ ), проте, визначає застосування адаптації за типом «асиміляція» ( $R = 0,458$ ;  $p < 0,05$ ). Тобто, в цілому етнокультурне сприйняття «типового

українця» як компетентного в своїй справі позитивно впливає на адаптації ВПО. Цікавим є те, що психотерапевтичні стосунки сприяють не просто входженню в нове соціокультурне середовище а й визначають схильність змінювати свою ідентичність на нову. Можливо, це зумовлюється тим, що зростає довіра до представників української етнічної групи.

### **Висновки та перспективи подальших досліджень.**

Встановлено, що процеси ідентифікації «клієнт-психотерапевт», які мають місце в психотерапевтичному процесі сприяють розвитку у ВПО української ідентичності. Проте, не знайдено достовірних взаємозв'язків між сформованою українською ідентичністю та типом соціокультурної адаптації у ВПО. Тобто, припущення, що розвиток у ВПО української ідентичності покращує їх соціокультурну адаптацію є недоведеним. психотерапевтичні стосунки. Виявлено, що соціокультурні атитюди стосовно «типового українця» впливають на соціокультурну адаптації ВПО. Так, образ українця як активного та ініціативного утруднював соціокультурну адаптацію за типом «інтеграція». Можливим поясненням є те, що сприйняття представників української спільноти як занадто інфінітивних та цілеспрямованих може відчуватись як особливість, що погрожує особистісній безпеці або як така, що викликає відразу, відштовхує. Сприйняття ВПО української етнічної групи як «компетентної» сприяє соціокультурній адаптації за типом інтеграції та зменшує частоту використання стратегії «сепаратизм». Очевидно, образ компетентності та професіоналізму у представників української спільноти сприяє адаптації за рахунок встановлення професійних та ділових зв'язків. Також показано, що серед ВПО які здійснюють зусилля для адаптації в новому соціокультурному середовищі, дуже негативне значення має відчуття «типового українця» як автономного. Таке суб'єктивне сприйняття «типового українця» пов'язано з соціокультурною стратегією «маргіналізація» та не сприяє формуванню української ідентичності. Можливим поясненням може бути, що ВПО зустрічаючись з самостійними та самодостатніми особами, не схильними до кооперації відчувають себе не потрібними.

Встановлено, що психотерапевтичні стосунки позитивно впливають на адаптацію ВПО. Так, особи з ідентифікацією «клієнт-

психотерапевт» більш довірливо сприймають представників українського населення, більш схильні до соціокультурної стратегії «асиміляція», виявляють готовність приєднатись до українського соціуму.

Отримані результати дають можливість сформуванню рекомендації для ЗМІ, стосовно презентації представників української спільноти з метою: 1) формування у населення стереотипів поведінки, які б сприяли більшій адаптації ВПО; 2) формування в свідомості ВПО образу сприйняття типового українця з характерними рисами, які сприяють кращій соціокультурній адаптації. З отриманих даних соціокультурній адаптації сприяє представник української спільноти який відрізняється наступними особливостями: поважає особистісні кордони та індивідуальну свободу, уникає нав'язування своїх цілей, є професіоналом в своїй справі, готовий до кооперації, готовий ділитись своїм досвідом та отримувати новий. Отримані результати свідчать, що найбільшій адаптації сприяє розміщення ВПО за принципом подібності професійного середовища. Тобто, в таких місцях, де ВПО зможуть знайти роботу і працювати за своєю професією поряд з професіоналами з числа місцевого населення. Даний висновок може бути рекомендацією для організацій, які допомагають ВПО в розміщенні на новому місці проживання.

### **Список використаних джерел**

1. Баранова Т. С. Эмоциональное «Я - Мы» (опыт психосемантического исследования социальной идентичности) / Т. С. Баранова // Социология: 4М, 2001, № 14. — С. 70 - 101.
2. Гетьманчук М. П. «Гібридна Війна» Росії проти України: інформаційний аспект / М. П. Гетьманчук // Військово-науковий вісник. — 2017. — Вип. 27. — С. 296-307.
3. Кривицька О. Ідентичність українського пограниччя: Донбас / Олена Кривицька // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України / За ред. Рафальського О. О. — Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2017. № 1 (89). — 331 с. — С. 293 - 313.
4. Моргун А. Війна Росії проти України: тенденції конфліктного дискурсу в сучасних українських ЗМІ / Анастасія Моргун // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних

досліджень імені І. Ф. Кураса

НАН України / За ред. Рафальського О. О. — Ніжин: ПП Лисенко М.М., 2016. № 3 - 4 (83 - 84). ! 441 с. ! С. 352 - 362.

5. Нагорняк Т. Л. Соціально-політичні чинники і наслідки міграційних процесів в Україні 2014 - 2016 рр. / Т. Л. Нагорняк // Політичне життя. — 2016. ! № 3. ! С. 32 - 45.
6. Солдатова Г. У. Психологическая помощь мигрантам: травма, смена культуры, кризис идентичности / Г. У. Солдатова, Л. А. Шайгерова, В. К. Калининко, О. А. Кравцова — М. : Смысл, 2002. — 479 с.
7. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология: практикум: Учебное пособие для студентов вузов / Татьяна Гавриловна Стефаненко. — М: Аспект Пресс, 2006.— 208 с.
8. Татарко А. Н., Лебедева Н. М. Методы этнической и кросскультурной психологии / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедев. — М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. — 238 с.
9. Berry J. W. Stress perspectives on acculturation // Acculturation Psychology / Ed. by D.L. Sam, J.W. Berry. Cambridge : Cambridge University press, 2006. - Pp. 43-57.

### **References transliterated**

1. Baranova T. S. Emotsional'noye «Ya - My» (opyt psikhosemanticheskogo issledovaniya sotsial'noy identichnosti) / T. S. Baranova // Sotsiologiya: 4M, 2001, № 14. — S. 70 - 101.
2. Get'manchuk M. P. «Gibridna Viyna» Rosii proti Ukraini: informatsiynyi aspekt / M. P. Get'manchuk // Viys'kovo-naukoviy visnik. — 2017. — Vip. 27. — S. 296-307.
3. Krivits'ka O. Identichnist' ukrains'kogo pogranychchya: Donbas / Olena Krivits'ka // Naukovi zapiski Institutu politichnikh i yetnonatsional'nikh doslidzhen' imeni I. F. Kurasa NAN Ukraini / Za red. Rafal's'kogo O. O. — Nizhny PP Lisenko M.M., 2017. № 1 (89). — 331 s. — S. 293 - 313.
4. Morgun A. Viyna Rosii proti Ukraini: tendentsii konfliktnogo diskursu v suchasnikh ukrains'kikh ZMI / Anastasiya Morgun // Naukovi zapiski Institutu politichnikh i yetnonatsional'nikh doslidzhen' imeni I. F. Kurasa NAN Ukraini / Za red. Rafal's'kogo O. O. — Nizhin: PP Lisenko M.M., 2016. № 3 - 4 (83 - 84). — 441 s. — S. 352 - 362.
5. Nagornyak T. L. Sotsial'no-politichni chinniki i naslidki migratsiyних protsesiv v Ukraini 2014 - 2016 rr. / T. L. Nagornyak // Politichne

zhittya. —2016. — № 3. — S. 32 - 45.

6. Soldatova G. U. Psikhologicheskaya pomoshch' migrantam: travma, smena kul'tury, krizis identichnosti / G. U. Soldatova, L. A. Shaygerova, V. K. Kalinenko, O. A. Kravtsova — M. : Smysl, 2002. — 479 s.
7. Stefanenko T. G. Etnopsikhologiya: praktikum: Uchebnoye posobiye dlya studentov vu-zov / Tat'yana Gavrilovna Stefanenko. — M: Aspekt Press, 2006.— 208 s.
8. Tatarko A. N., Lebedeva N. M. Metody etnicheskoy i krosskul'turnoy psikhologii / A. N. Tatarko, N. M. Lebedev. — M. : Izd. dom Vyshey shkoly ekonomiki, 2011. — 238 s.
9. Berry J. W. Stress perspectives on acculturation // Acculturation Psychology / Ed. by D.L. Sam, J.W. Berry. Cambridge : Cambridge University press, 2006. - Pr. 43-57

**Pleskach B. V., Urkaev V. S. Socio-psychological aspects of psychotherapeutic help in internal laboratory persons.** In the article presents the results of the study of the influence of identification "client-psychotherapist" on the development of Ukrainian identity in internally displaced persons and their perception by representatives of Ukrainian society. Presumably this identification is a composite of psychotherapeutic processes. Separately, the influence of socio-cultural attitudes on internally displaced persons and the peculiarities of their sociocultural adaptation were studied. It is shown that the processes of identification "client-therapist" contribute to the development of Ukrainian IDPs internally displaced persons. However, no link was found between the presence of Ukrainian identity and the type of sociocultural adaptation. It has been shown that psychotherapeutic relationships positively influence the adaptation of internally displaced persons. Thus, persons with the identification of "client-psychotherapist" are more confidently perceive the representatives of the Ukrainian population, are more inclined to the sociocultural strategy of "assimilation", are willing to join the Ukrainian society. It is revealed that socio-cultural attitudes about "typical Ukrainian" influence the sociocultural adaptation of internally displaced persons. Thus, the image of the Ukrainian as an active and enterprising person made it difficult for the sociocultural adaptation of the "integration" type. The perception of internally displaced ethnic Ukrainians as "competent" contributes to socio-cultural adaptation by type of integration and reduces the frequency of using the "separatism" strategy. It is revealed that the



perception of the "typical Ukrainian" as autonomous is connected with the adaptation of internally displaced persons by the type of "marginalization" and does not contribute to the formation of Ukrainian identity, and recommendations for the mass media on the formation of the image of Ukrainian, which would facilitate better adaptation of internally displaced persons.

*Key words:* sociocultural identification, identification of "client-therapist", internally displaced persons (IDPs), sociocultural attitudes, socio-cultural adaptation.

### **Відомості про авторів:**

Плескач Богдан Вадимович, науковий співробітник лабораторії консультативної психології та психотерапії Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України; e-mail: [pleskach.bogdan@gmail.com](mailto:pleskach.bogdan@gmail.com)

Pleskach Bogdan Vadymovych, researcher, laboratory of Counseling Psychology and Psychotherapy, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS) of Ukraine. Kiev, Ukraine.

Уркаєв Вадим Сергійович, молодший науковий співробітник лабораторії консультативної психології та психотерапії Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. e-mail: [9279588@gmail.com](mailto:9279588@gmail.com)

Urkaev Vadym Serhiyovych, junior researcher, laboratory of Counseling Psychology and Psychotherapy, G.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences (NAPS) of Ukraine. Kiev, Ukraine.

### **РЕФЕРАТ**

*Плескач Б. В., Уркаєв В. С.*

#### **Соціально-психологічні аспекти психотерапевтичної допомоги внутрішньо переміщеним особам**

У статті представлено результати дослідження впливу ідентифікації «клієнт - психотерапевт», яка є складовою психотерапевтичних процесів, на розвиток української ідентичності у внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та на сприйняття ними представників української спільноти. Окремо досліджувався вплив соціокультурних атитюдів у ВПО на особливості їх соціокультурної адаптації.

Встановлено, що процеси ідентифікації «клієнт -

психотерапевт», які мають місце в психотерапевтичному процесі сприяють розвитку у ВПО української ідентичності. Проте, не знайдено достовірних взаємозв'язків між сформованою українською ідентичністю та типом соціокультурної адаптації у ВПО. Тобто, припущення, що розвиток у ВПО української ідентичності покращує їх соціокультурну адаптацію є недоведеним. психотерапевтичні стосунки. Виявлено, що соціокультурні атитюди стосовно «типового українця» впливають на соціокультурну адаптації ВПО. Так, образ українця як активного та ініціативного утруднював соціокультурну адаптацію за типом «інтеграція». Можливим поясненням є те, що сприйняття представників української спільноти як занадто інфінітивних та цілеспрямованих може відчуватись як особливість, що погрожує особистісній безпеці або як така, що викликає відразу, відштовхує. Сприйняття ВПО української етнічної групи як «компетентної» сприяє соціокультурній адаптації за типом інтеграції та зменшує частоту використання стратегії «сепаратизм». Очевидно, образ компетентності та професіоналізму у представників української спільноти сприяє адаптації за рахунок встановлення професійних та ділових зв'язків. Також показано, що серед ВПО які здійснюють зусилля для адаптації в новому соціокультурному середовищі, дуже негативне значення має відчуття «типового українця» як автономного. Таке суб'єктивне сприйняття «типового українця» пов'язано з соціокультурною стратегією «маргіналізація» та не сприяє формуванню української ідентичності. Можливим поясненням може бути, що ВПО зустрічаючись з самостійними та самодостатніми особами, не схильними до кооперації відчувають себе не потрібними.

Встановлено, що психотерапевтичні стосунки позитивно впливають на адаптацію ВПО. Так, особи з ідентифікацією «клієнт - психотерапевт» більш довірливо сприймають представників українського населення, більш схильні до соціокультурної стратегії «асиміляція», виявляють готовність приєднатись до українського соціуму.

Отримані результати дають можливість сформуванню рекомендації для ЗМІ, стосовно презентації представників української спільноти з метою: 1) формування у населення стереотипів поведінки, які б сприяли більшій адаптації ВПО; 2) формування в свідомості ВПО образу сприйняття типового українця

з характерними рисами, які сприяють кращій соціокультурній адаптації. З отриманих даних соціокультурній адаптації сприяє представник української спільноти який відрізняється наступними особливостями: поважає особистісні кордони та індивідуальну свободу, уникає нав'язування своїх цілей, є професіоналом в своїх справі, готовий до кооперації, готовий ділитись своїм досвідом та отримувати новий. Отримані результати свідчать, що найбільшій адаптації сприяє розміщення ВПО за принципом подібності професійного середовища. Тобто, в таких місцях, де ВПО зможуть знайти роботу і працювати за своєю професією поряд з професіоналами з числа місцевого населення. Даний висновок може бути рекомендацією для організацій, які допомагають ВПО в розміщенні на новому місці проживання.

*Ключові слова:* соціокультурна ідентифікація, ідентифікація «клієнт - психотерапевт», внутрішньо переміщені особи (ВПО), соціокультурні атитюди, соціокультурна адаптація.